

АНОТАЦІЯ

Сопова Д.О. Академічна чесність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах Європейського Союзу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з педагогіки за спеціальністю 011 «Науки про освіту» (Освітні, педагогічні науки), галузь знань 01 Освіта/Педагогіка. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2020.

Складовою якості вищої освіти, показником ефективності професійної підготовки фахівця є його відповідальне ставлення до навчання та результатів освітньої діяльності. У цьому контексті, академічна чесність є системоутворювальною характеристикою освітнього процесу у вищій школі та здійснює вплив на формування морально-етичних якостей майбутніх фахівців: довіри, справедливості, відповідальності, порядності, сумлінності. Однак розповсюдженість нечесної поведінки серед студентської спільноти, безвідповідальне ставлення до результатів освітньої діяльності знижують якість навчання та приводять до недостатньої сформованості професійних компетентностей майбутніх фахівців. Вивчення європейських практик розвитку академічної чесності у студентів може стати зразком для України стосовно подолання проблем академічної нечесності, а саме списування, плагіату, ререйтингу, нечесного отримання оцінок тощо.

У дослідженні зазначено, що формування культури академічної чесності в освітньому середовищі стало ключовою тенденцією модернізації української вищої освіти. Проаналізовано нормативно-регламентаційне забезпечення розвитку академічної чесності як в Україні, так і у Європейському союзі. А саме: Велика Хартія університетів (1988), Бухарестська Декларація з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні (2004); схвалення Міжнародною Асоціацією університетів та Magna Charta Observatory

«Керівництва для інституційних кодексів етики в галузі вищої освіти» (2012), «Основні визначення», «Етичні принципи», «Етична поведінка всіх учасників освітнього процесу» (2014-2015), «Європейський кодекс дослідницької доброчесності» (2010), Етичні кодекси провідних університетів країн Західної Європи, Центрально-Східноєвропейських країн, країн Балтії та країн Середземномор'я.

Об'єктом дисертаційного дослідження є академічна чесність у професійній підготовці майбутніх фахівців університетів країн Європейського союзу. Предмет дослідження: тенденції розвитку академічної чесності як складової професійної підготовки майбутніх фахівців університетів країн Європейського союзу. Мета дослідження: визначити тенденції розвитку академічної чесності майбутніх фахівців європейських університетів, імплементувати зарубіжний досвід в українську систему вищої освіти.

У дисертації розкрито сутність та зміст базових понять дослідження; проаналізовано стан розробленості проблеми академічної чесності як складової професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах Європейського Союзу у педагогічній теорії і практиці; визначено тенденції та особливості розвитку академічної чесності в університетах Європи; охарактеризовано спільні та відмінні риси розвитку академічної чесності в країнах Європейського союзу та України; розроблено рекомендації щодо застосування європейського досвіду в системі вищої освіти України.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягає у тому, що вперше: охарактеризовано поняття «академічна чесність» як категорію, що включає в себе академічну доброчесність, поєднання академічних свобод і академічної відповідальності, дотримання етичних принципів академічної спільноти, що дає можливість особистості чітко дотримуватись норм етики в академічному середовищі; проведене системне вивчення феномену академічної чесності як складника якості освіти та

системоутворювального елементу професійної підготовки фахівців; визначено універсальні та конкретні особливості розвитку цього феномену в країнах Європи; вивчено генезу розвитку академічної чесності майбутніх фахівців університетів Європи; теоретично обґрунтовано тенденції розвитку академічної чесності майбутніх фахівців університетів Європи (посилення позитивного впливу академічної чесності на суспільну думку академічної спільноти; системне вдосконалення технологій, програмного забезпечення виявлення академічної нечесності в освітньому процесі, зокрема в освітніх результатах; поширення принципів академічної чесності на широкий академічний загал завдяки процесам інтернаціоналізації науки; інституалізація на національному рівні академічної чесності через створення відповідних норм організації; проникнення ідей академічної чесності на всі рівні освіти упродовж життя; зростання значущості академічної чесності для особистості студента та академічної спільноти в цілому; суворе дотримання основних етичних принципів в науковому пошуку, зорієнтованість академічної чесності за межі освітнього процесу в університеті на професійне та особисте життя людини); виокремлено та охарактеризовано етапи розвитку академічної чесності (мотиваційний, організаційно-змістовий, коригувальний, управлінський); проведено аналіз спільних і відмінних рис академічної чесності в країнах Європейського союзу та України; уточнено термінологічну систему дослідження; удосконалено теоретичні підходи до подальшого вивчення феномену академічної чесності в українському науково-педагогічному просторі з урахуванням європейського досвіду; подальшого розвитку набули зміст, форми і методи фахової підготовки студентів на засадах академічної чесності.

У дисертації розглянуто ідею академічної чесності як ідеологію сучасної освіти. Зазначено, що проблема академічної чесності є важливим показником якості освіти та її стандартів, етики та відповідальності учасників освітнього процесу, успішності розвитку університету тощо. Науковий аналіз проблеми

формування академічної чесності майбутніх фахівців в університетах Європи показав, що академічна спільнота завжди прагнула автономії, свободи наукового пошуку, створення дослідницьких осередків. У дослідженні наголошено, що академічна чесність є основою професійної підготовки майбутніх фахівців, її розвиток відбувається на особистісному, соціальному та професійному рівнях.

У дослідженні проаналізовано досвід формування академічної чесності в університетах Європи: Факультету менеджменту Університету Тампере (Фінляндська Республіка), Лейденського університету (Нідерланди), Гейдельберзького університету Рупрехта-Карла (Німеччина), Уппсальського університету (Швеція), Левенського католицького університету (Бельгія). Виокремлено основні інструменти формування академічної чесності у студентів європейських університетів: домінування морально-етичних норм в університетському академічному середовищі; впровадження у практичну дію університетів Кодексів честі, здатних регулювати поведінку всіх учасників освітнього процесу; творчий характер семінарських та практичних занять, що мінімізує прояви студентами академічної нечесності; застосування антиплагіатного програмового забезпечення під час перевірки студентських робіт; пропагування постулатів академічної чесності з перших курсів навчання у різних формах освітнього процесу.

Розроблено рекомендації щодо імплементації зарубіжного досвіду в українську систему вищої освіти за такими напрямками: законодавчим (створення і пропагування чітких та справедливих правил, норм академічної чесності в нормативно-правовому полі, які є зрозумілими та можуть бути послідовно втіленими, визначенні напрямку векторів університетської політики академічної чесності), інституційним (переосмисленні системи оцінювання, підготовки факультетів до розвитку академічної чесності), змістово-організаційним (обов'язковому вивченні дисципліни “Академічне письмо”,

сприянні морально-етичного розвитку майбутніх фахівців під час здійснення освітньої діяльності та в позанавчальний час), регулювальним (практикування дій, прописаних у правилах та нормах університету; надання підтримки тим, хто дотримується норм та правил, створення загального реєстру академічних порушень). З метою визначення спільних та відмінних рис здійснено порівняння ознак розвитку академічної чесності в університетській освіті країн Європейського союзу та України.

Практичне значення роботи полягає у підготовці опитувальників і практикуму роботи з науковим текстом. Результати і висновки дослідження можуть бути використані у розробці дисциплін за вибором, підготовці посібників, методичних рекомендацій, робочих програм навчальних дисциплін «Наукова етика», «Професійна етика», «Педагогічна етика», у процесі викладання навчальних дисциплін з професійної педагогіки, історії педагогіки, порівняльної педагогіки, проведенні бесід морально-етичного змісту.

Ключові слова: академічна чесність, кодекс честі, морально-етична поведінка, наукова етика, професійна освіта, фахова підготовка, університет.

Список публікацій здобувача:

1. Sopova D. Trends in the academic integrity development of future specialists in European Universities. *Znanstvena misel* No. 43. (2020). P. 17 - 23.
2. Sopova D. Academic integrity as part of the quality of modern higher education. *Virtus*. 2019 № 31. P. 134-137.
3. Сопова, Д.О. Поняття академічної чесності: науковий дискурс. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2017. Вип. 3-4. С. 26-31.
4. Сопова, Д.О. Історичний аналіз проблеми академічної чесності майбутніх фахівців в європейській практиці. *Інженерні та освітні технології*. 2017. Вип. 4, № 20. С. 98-103.
5. Сопова, Д.О. Теоретичний аспект формування іміджу та соціалізації

майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. Вип.2 № 7. С. 120-123.

6. Сопова, Д.О. Феномен академічної чесності у контексті якості сучасної вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2017. Вип. 28. С. 79-84.

7. Сопова, Д.О. Академічна доброчесність у системі професійної підготовки майбутнього педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки)*. 2018. Вип. 56-57 № 3-4. С. 52-56.

8. Сопова, Д.О., Бровко, К.А., Дурдас, А.П. Е-середовище як складова корпоративної культури в університетах Французької Республіки. *Молодь і ринок*. 2018. Вип. 157 № 2. С. 133-137.

9. Сопова, Д. О. Концептуальні основи формування академічної чесності під час навчання майбутніх педагогів. *The Modern Higher Education Review*. 2018. Вип. 3. С. 120-126.

10. Сопова, Д. О. Етичний кодекс як гарант академічної чесності в університетах Європейського Союзу. *Збірник наукових праць “Наукові горизонти”*. 2017. Вип. III. С. 219 — 221.

11. Сопова, Д. О. Порухення принципів академічної чесності як проблема вищої освіти в Україні та країнах Європейського союзу. *Трансформації в українській освіті і наукових дослідженнях: світовий контекст*. 2017. С. 159 — 162.

12. Сопова, Д. О. Академічна чесність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців на сучасному етапі становлення вищої освіти. *Модернізація змісту професійної освіти – умова підготовки компетентного фахівця нової формації: збірник матеріалів конференції*. 2017. С. 80— 84.

13. Сопова, Д. О. Академічна чесність у розвитку лідерського потенціалу університетської спільноти. *Матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної*

конференції «Актуальні питання сучасної науки». 2017. Част. I. С. 66— 68.

14. Сопова, Д. О. Філософський аспект академічної чесності як проблеми інноваційного суспільства. *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське суспільство: контури інновацій»*. 2017. С. 308 — 310.

15. Сопова, Д. О. Академічна чесність у формуванні професійно-етичної компетентності майбутніх педагогів. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми вищої професійної освіти»*. 2017. С. 117 — 118.

16. Сопова, Д. О. Академічна чесність як ознака якості університетської освіти. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації»*. 2017. С. 96 — 97.

17. Сопова, Д. О. Прояви академічної нечесності як проблема розвитку сучасної освіти. *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наукова Україна: проблеми сучасності та перспективи майбутнього»*. 2017. С. 31 - 35.

18. Сопова, Д. О. Особливості розвитку академічної чесності майбутніх фахівців в університетах Європи. *Матеріали Міжнародного літнього наукового симпозиуму "Інноватика в сучасній освіті та науці: теорія, методологія, практика"*. 2018 . С. 51-53.

19. Сопова, Д. О. Значення академічної чесності для формування цілісної особистості учнів загальноосвітніх шкіл. *Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції "Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології"*. 2018. С. 202-206.

20. Сопова, Д. О. Особливості розвитку академічної чесності студентів в університетах Європи. *Велет українського слова (до 200-ліття Пантелеймона Куліша): збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 18 жовтня 2019 р., м. Київ/ за заг. Ред. Дічек Н. П.— Київ: Педагогічна думка. 2019. С. 123-125.*

ANNOTATION

Sopova D.O. Academic integrity as part of future specialists professional training in the universities of the European Union. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Pedagogy in the specialty 011 "Education Science" (Educational, pedagogical sciences), field of knowledge 01 Education / Pedagogy. - Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2020.

A component of the quality of higher education, an indicator of the effectiveness of professional training is its responsible attitude to learning and educational outcomes. In this context, academic integrity is a system-forming characteristic of the educational process in higher education and influences the formation of moral and ethical qualities of future professionals: trust, justice, responsibility, decency, integrity. However, the prevalence of dishonest behavior among the student community, irresponsible attitude to the results of educational activities reduce the quality of education and lead to insufficient formation of professional competencies of future professionals. The study of European practices for the development of academic integrity among students can become a model for Ukraine in overcoming the problems of academic dishonesty, namely writing off, plagiarism, rewriting, dishonest grades, and so on.

The study notes that the formation of a culture of academic integrity in the educational environment has become a key trend in the modernization of Ukrainian higher education. Regulatory and regulatory support for the development of academic integrity in both Ukraine and the European Union is analyzed. Namely: Magna Charta Universitatum (1988), the Bucharest Declaration on Ethical Values and Principles of Higher Education in the European Region (2004); approval by the International Association of Universities and the Magna Charta Observatory "Guidelines for Institutional Codes of Ethics in Higher Education" (2012), "Basic Definitions", "Ethical Principles", "Ethical Behavior of All Participants in the

Educational Process" (2014-2015), "European Code of research integrity" (2010), Codes of Ethics of leading universities in Western Europe, Central and Eastern Europe, the Baltic countries and the Mediterranean countries.

The object of the dissertation research is academic integrity in the training of future specialists of the European Union universities. Subject of research: tendencies of development of academic integrity as a component of future specialists professional training of universities in the European Union countries. The purpose of the study: to identify trends in the development of academic integrity of future specialists in European universities, to implement foreign experience in the Ukrainian system of higher education.

The dissertation reveals the essence and content of basic research concepts; the state of elaboration of the problem of academic integrity as a component of professional training of future specialists in the universities of the European Union in pedagogical theory and practice is analyzed; identified trends and features of the development of academic integrity in European universities; the common and distinctive features of the development of academic integrity in the countries of the European Union and Ukraine are characterized; recommendations for the application of European experience in the higher education system of Ukraine have been developed.

The scientific novelty and theoretical significance of the research results is that for the first time: the concept of "academic integrity" is characterized as a category that includes academic honesty, a combination of academic freedoms and academic responsibility, adherence to ethical principles of the academic community, ethics in the academic environment; a systematic study of the phenomenon of academic integrity as a component of the quality of education and a system-forming element of professional training; identified universal and specific features of the development of this phenomenon in European countries; the genesis of the development of academic integrity of future specialists of European universities has been studied. The

tendencies of development of academic integrity of future specialists of European universities (strengthening of positive influence of academic integrity on public opinion of academic community; systematic improvement of technologies, software of detection of academic dishonesty in educational process, in particular in educational results; dissemination of principles of academic integrity to wide academic internationalization of science, institutionalization at the national level of academic integrity through the creation of appropriate norms of organization, penetration of ideas of academic integrity at all levels of education throughout life, increasing importance of academic integrity for the student and the academic community as a whole, strict adherence to basic ethical principles honesty outside the educational process at the university for professional and personal life); the stages of development of academic integrity (motivational, organizational-semantic, corrective, managerial) are singled out and characterized; the analysis of common and distinctive features of academic integrity in the countries of the European Union and Ukraine is carried out; the terminology of the research has been clarified; improved theoretical approaches to further study of the phenomenon of academic integrity in the Ukrainian scientific and pedagogical space, taking into account the European experience; further developed the content, forms and methods of professional training of students on the basis of academic integrity.

The dissertation considers the idea of academic integrity as an ideology of modern education. It is noted that the problem of academic integrity is an important indicator of the quality of education and its standards, ethics and responsibility of participants in the educational process, the success of university development and more. Scientific analysis of the problem of forming the academic integrity of future professionals in European universities has shown that the academic community has always sought autonomy, freedom of scientific research, the creation of research centers. The study emphasizes that academic integrity is the basis of professional training of future professionals, its development takes place at the personal, social

and professional levels.

The study analyzes the experience of academic integrity in European universities: the Faculty of Management, University of Tampere (Republic of Finland), Leiden University (Netherlands), Ruprecht-Karl University of Heidelberg (Germany), Uppsala University (Sweden), Catholic University of Leuven. The main tools for the formation of academic integrity in students of European universities are highlighted: the dominance of moral and ethical norms in the university academic environment; implementation of codes of honor in the practice of universities, capable of regulating the behavior of all participants in the educational process; creative nature of seminars and practical classes, which minimizes the manifestations of students' academic dishonesty; use of anti-plagiarism software during the examination of student works; promoting the postulates of academic integrity from the first year of study in various forms of the educational process.

Recommendations for the implementation of foreign experience in the Ukrainian higher education system in the following areas: legislative (creation and promotion of clear and fair rules, norms of academic integrity in the legal field, which are clear and can be consistently implemented, determining the direction of vectors of university policy of academic integrity), institutional (rethinking the evaluation system, preparing faculties for the development of academic integrity), content and organizational (mandatory study of the discipline "Academic Writing", promoting the moral and ethical development of future professionals during educational activities and extracurricular activities), regulatory (practicing actions prescribed in the rules and regulations of the university; providing support to those who adhere to the rules and regulations, creating a general register of academic violations). In order to determine the common and distinctive features, a comparison of the signs of the development of academic integrity in university education in the European Union and Ukraine was made.

The practical significance of the work lies in the preparation of questionnaires and

workshops on working with a scientific text. The results and conclusions of the study can be used in the development of elective courses, preparation of manuals, guidelines, work programs of disciplines "Scientific Ethics", "Professional Ethics", "Pedagogical Ethics", in the teaching of disciplines in professional pedagogy, history of pedagogy, comparative pedagogy, conducting conversations of moral and ethical content.

Key words: academic integrity, code of honor, moral and ethical behavior, scientific ethics, professional education, professional training, university.

List of publications of the applicant:

1. Sopova D. Trends in the academic integrity development of future specialists in European Universities. *Znanstvena misel* No. 43. (2020). P. 17 - 23. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32482/2/D_Sopova_TAIFSEU_ZMJ_UK.pdf
2. Sopova D. Academic integrity as part of the quality of modern higher education. *Virtus*. 2019 № 31. P. 134-137. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27796/1/D_Sopova_VIRTUS_31_UK.pdf
3. Sopova, D.O. Ponyattya akademichnoyi chesnosti: naukovyy diskurs. *Neperervna profesiyna osvita: teoriya i praktyka*. 2017. Vyp. 3-4. S. 26-31. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22546/1/D_Sopova_PACND_CPETP_UK.pdf
4. Sopova, D.O. Istorychnyy analiz problemy akademichnoyi chesnosti maybutnikh fakhivtsiv v yevropeyskiy praktytsi. *Inzhenerni ta osvritni tekhnolohiyi*. 2017. Vyp. 4, № 20. S. 98-103. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21154/1/D_Sopova_IOT_IAPACMFEP_UK.pdf
5. Sopova, D.O. Teoretychnyy aspekt formuvannya imidzhu ta sotsializatsiyi maybutnikh pedahohiv doshkil'nykh navchalnykh zakladiv. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 2017. Vyp.2 № 7. S. 120-123. URL:http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21125/1/D_Sopova_VKNUTS_PSYCHOLOGY_2%287%29_UK.pdf
6. Sopova, D.O. Fenomen akademichnoyi chesnosti u konteksti yakosti suchasnoyi

vyshchoyi osvity. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka*. 2017. Vyp. 28. S. 79-84.
URL:http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23124/1/D_Sopova_POTPPP_FACKYSVO_UK.pdf

7. Sopova, D.O. Akademichna dobrochesnist u systemi profesiynoyi pidhotovky maybutnoho pedahoha. *Neperervna profesiyna osvita: teoriya i praktyka (seriya: pedahohichni nauky)*. 2018. Vyp. 56-57 № 3-4. S. 52-56. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26113/1/D_Sopova_ADSPMP_NPOTP_UK.pdf

8. Brovko, K.A., Durdas, A.P., Sopova, D.O. E-seredovyshche yak skladova korporatyvnoyi kultury v universytetakh Frantsuzkoyi Respubliky. *Molod i rynek*. 2018. Vyp. 157 № 2. S. 133-137. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24114/1/K_Brovko_A_Durdas_D_Sopova_MR2_ESSKKUFR.pdf

9. Sopova, D.O. Kontseptualni osnovy formuvannya akademichnoyi chesnosti pid chas navchannya maybutnikh pedahohiv. *The Modern Higher Education Review*. 2018. Vyp. 3. S. 120-126. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27795/1/D_Sopova_MHER_3_UK.pdf

10. Sopova, D.O. Etychnyy kodeks yak harant akademichnoyi chesnosti v universytetakh Yevropeyskoho Soyuzu. *Zbirnyk naukovykh prats "Naukovi horyzonty"*. 2017. Vyp. III. S. 219 — 221.

11. Sopova, D.O. Porushennya pryntsyviv akademichnoyi chesnosti yak problema vyshchoyi osvity v Ukrayini ta krayinakh Yevropeyskoho soyuzu. *Transformatsiyi v ukrayinskiy osviti i naukovykh doslidzhennyakh: svitovyy kontekst*. 2017. S. 159 — 162.

12. Sopova, D.O. Akademichna chesnist yak skladova profesiynoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv na suchasnomu etapi stanovlennya vyshchoyi osvity. *Modernizatsiya zmistu profesiynoyi osvity – umova pidhotovky kompetentnoho fakhivtsya novoyi formatsiyi: zbirnyk materialiv konferentsiyi*. 2017. S. 80— 84.

13. Sopova, D.O. Akademichna chesnist u rozvytku liderskoho potentsialu universytetskoyi spilnoty. *Materialy III-yi Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Aktualni pytannya suchasnoyi nauky»*. 2017. Chast. I. S. 66— 68.
14. Sopova, D.O. Filosofskyy aspekt akademichnoyi chesnosti yak problemy innovatsiynoho suspilstva. *Materialy vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Ukrayinske suspilstvo: kontury innovatsiy»*. 2017. S. 308 — 310.
15. Sopova, D.O. Akademichna chesnist u formuvanni profesiyno-etychnoyi kompetentnosti maybutnikh pedahohiv. *Materialy V Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Aktualni problemy vyshchoyi profesiynoyi osvity»*. 2017. S. 117 — 118.
16. Sopova, D.O. Akademichna chesnist yak oznaka yakosti universytetskoyi osvity. *Materialy III Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Rozvytok suchasnoyi osvity: teoriya, praktyka, innovatsiyi»*. 2017. S. 96 — 97.
17. Sopova, D.O. Proyavy akademichnoyi necheshnosti yak problema rozvytku suchasnoyi osvity. *Materialy IV Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Naukova Ukrayina: problemy suchasnosti ta perspektyvy maybutnoho»*. 2017. S. 31 - 35.
18. Sopova, D.O. Osoblyvosti rozvytku akademichnoyi chesnosti maybutnikh fakhivtsiv v universytetakh Yevropy. *Materialy Mizhnarodnoho litnoho naukovoho sympoziumu "Innovatyka v suchasniy osviti ta nautsi: teoriya, metodolohiya, praktyka"*. 2018. S. 51-53. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24113/1/D_Sopova_ISONTMP_UK.pdf
19. Sopova, D.O. Znachennya akademichnoyi chesnosti dlya formuvannya tsilisnoyi osobystosti uchniv zahalnoosvitnikh shkil. *Zbirnyk tez Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi "Dyferentsiatsiya u shkilniy osviti: istorychnyy dosvid i suchasni tekhnolohiyi"*. 2018. S. 202-206. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24115/1/D_Sopova_ZACFTOUZS_UK.pdf
20. Sopova, D.O. Osoblyvosti rozvytku akademichnoyi chesnosti studentiv v

universytetakh Yevropy. *Velet ukrayinskoho slova (do 200-littyi Panteleymona Kulisha): zbirnyk materialiv Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 18 zhovtnya 2019 r., m. Kyiv/ za zah. red. Dichuk N. P. — Kyiv: Pedahohichna dumka. 2019. S. 123-125. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29221/1/D_Sopova_ORACSUE_UK.pdf*

-